

TÖMIKÉM! EZ MÁR ILYEN...

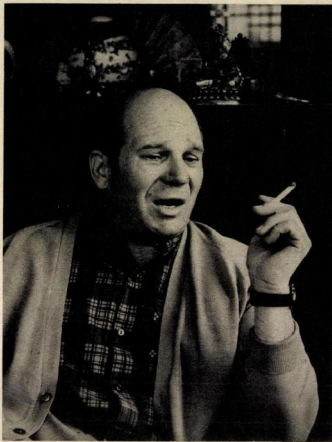
Félek, húzódom a rádiózástól, Csatszikij szerepét valahogy mégsem volt erőm visszautasítani. De amint beléptem a stúdióba, már bántam az egészet. Folyt a duma, a csacsenolás, pletykák, sztorik, csak Sanyi rajzoltát valamit egy viaszos vázonnal letakart hatalmas xilofon tetején, a sarokban. Melléhúztam a széket. Dűnyögött valamit, fel se nézve a papírból. Akkor vettem észre, hogy szerepére rajzolt az a sorok közé, színes filctollakkal ákom-bákomokat, karikákat, vonalakat, íveket, nyílakat, hullámokat, amelyek sóhajokat, nyögéseket, csöndeiket, csücsörítéseket, hüppögéseket jelentettek: gesztusokat, amiktől majd életre kel a papíros. Aztán játszani kezdett a mikrofon előtt, hajlongott, duruzsolt, odavarszolta a tánctermet, szivarozott: — óriás mutatóujjával, berúgott, kijózanodott, sodródott a nemlétező tömegben, légszomj gyötörte, az ablakhoz vonszolta magát, s hatalmasat szívott az éjszaka illatos hűvösségéből. Nem hittem a fülemnek! Hányszor bámultam azóta — leesett állal — ötvenes években készült filmekben, párttitkárnak, kütfürőnek, szódsának, kocsikísérőnek, hányszor hallottam szájából szörnyű, mondataitlan, szégyellnivaló brosúra-szövegeket, humánummal, humorral, valódi embervonásokkal kiszínezve, bekarikázva, aláhúgálva.

Mennyivel kevesebbet játszott el a világirodalom nagy szerepeiből, mint ami adósságként eljátszatlan maradt. Bár a színész-paradoxon azt mondja: nincs annál nagyobb siker e elégtétel, mintha egy szerepet, amely nagyon nekünk való — nem játszunk el! Mert arról lehet pusmogni, hogy jó, de milyen lenne ebben a szerepben ez vagy ez!

De ez csak a nyüzsgésre, a pletykákra, a mindennapokra vonatkozik. Mikor még sok minden történhet

országjárása közben felcsipgetett: paplakokban, tornácokon, öreg diófák alatt, a számára azonnal megnyíló öregek történeteiből. S mennyi mesélivalója lehetett még az „emberről”, furcsa különleges figurákról, ahogy Azdak bírója mércét állított az igazságosságnak, Mitch a szánnivaló félszegségnek, a Caine hajó kapitánya a halált megvető bátorságnak, Sierra Nevada Mendózája a kedves zsványáságnak, a Koldusok királya az agyafürt életrevalóságnak és a többi sok-sok varázsos

küdszék egyre gyötrőbb acsarkodásában hogy gyúrhatta, gyömösölhette a homlokát, kopasz tarkóját, hogy gyötörhette a darabbeli trópusi hőség és a Bartók-terem valóságos levegőtlenesége, hogy fuldozhatott, küszködhetett az alap könyvekkel... de a legfontosabbat, az embert, akit ő gyúrt össze a szerep mondataiból meg az álmaiból, gondjaiból, emlékeiből, sajoszentepernyi gyerekorából, a sárospataki kollégiumi évekből, jegyzőgyakornok múltjából, gazdag élete titkaiból... arról mi mondhatték?... A színészetben talán tényleg az a legszebb, ami a legszomorúbb is: hogy hatalmas megszűnik az esteve, az előadásokkal, és az évek múlásával emlékké, köddé, semmivé lesz. Talán egy-egy gesztus, csönd, tekintet, dallam felelődik, tovább él az utódok játékában. De ezt is ki tudja? Így csak arról motyogok valamit — inkább csak magamnak —, hogy ha egy színész megtalálta a kulcsot egy szerephez, óvé lett testület-lelküstül, van reggele, éjszakája, jó napja, rossz napja, élni lehet mint saját boldog-nyomorúságos életünket, akkor ezt a pillanatot észre kell venni, meg kell jelezni, mert ez a színészet ritka, boldog ünnepei közé tartozik. Akkor mindent lehet! Kukorékolni, vonyítani, harákolni, bögni, trombitálni, mert az már egy hús-vér ember. Hibáival, érenyeivel. Az már olyan...

Othonában (Fotó: Koltay Antal)

A végérvényes sötét után, már csak bámulhatunk egymásra, és álmodozhatunk, hogy Sanyi milyen „ügnök”, milyen „ezred-orvos”, milyen „tejes ember”, „Lőrinc barát”, „notre-dame-i kanonok” és milyen „mi minden” lett volna!

Mennyi mondanivalója lehetett még, amit Mongóliából vagy Egyiptomból, Görögországból vagy az imádott digítóitól „csempézett” haza, a sírkövek, kavicsok, fakeresztek, csontok mellett, amelyekkel lehetőleg mindig dugig pakolta a csomagtartóját, vagy amit nyughatatlan

emberkéje, a nagybetűs ember ségnék. Mi mindenről hallottam én is tőle, pedig életművének talán a felét se láthattam. Nem láttam a híres „Tizenkét dühös ember”-tsem! A szenzációs esküdttek csapatából hányan elmentek már.

Ezek a fiatalberek, akiket most készülünk az előadásra, mennyit tudhatnak rólok vajon? Arról talán még csak tudnék mesélni, hogy Sanyinak mekkora volt a tenyere, hogy tudott berobanni a színpadra, mi mindent fejezett ki le-föl rángatott kabátja. Ha lehunyom a szemem, szinte látom, hogy az es-

1966-ban Moszkvában, az Ukrajna Szállóban váratlanul megtudtam valami fontosat a színészetről. Márton Andrissal laktunk — két főiskolás — egy hodály hálócsarnokban. A Hamletben statisztáitunk mindketten. Sanyi aznap nem játszott, színházba ment. Valami éjfélig tartó regényátolgozást láthatott, mikor hazatérve bekapogott hozzánk, már mindketten pizsamában olvastunk. Adorozott egy előadásról, amelynek a végén egy anya meghal. A fiú — tékozló fiú — hazareg, még találkozik a mamával, de nem veszi észre, hogy akit ő legjobban szeret, haldoklik.

— Gyerekek — lelken-dezett Sanyi —, semmi nyafogás, semmi szentimentalizmus, a fiú nem vett észre semmit, fűtőrézert, és kiment az ajtón. —

Az Ármány és szerelemben Sunyovszky Szilviával

És Sanyi is kiment a szüldaszobából, mi Andriszal makogtunk valamit, hogy milyen zenálishan mesélt el egy banális történetet, s lámpát oltottunk. Másodpercek múlva nyílt az ajtó nyikorogva, mint egy rossz krimiben, és Sanyi ólalkodott vissza, mint tékozló fiú, odaosont a képzeletbeli ágyhoz, aztán csak állt, kövé dermedten, könyneezni kezdett, hányta a kereszteteket és hüppögött valamit — kicsit orosz akcentussal —, hogy én csak meséltem, fűtyörésztem, és közben nem vettem észre, hogy... mama, drága mama, mama...

Talán két hét alatt minden szerepe új gazdára lelt,

jelmezeit átszabták, kelleiket kacattá váltak, megmagyarázhatatlan festékei, ceruzái értelmüket veszítették, a tofészék másképp nyikorog, a vasajtót más csapkodja, néha még mint ha a befőttes gumis zsebrádió is nyekeregne valahol, szóval minden működik, az élet! ugye...

Hogy van ez? Ha elveszítjük szerelmünket, apánkat, anyánkat, bátyánkat, van gyógyszer, nem? Idő kell, míg nem tudunk, nem szabad, nem illik másra gondolni.

Miért ilyen gyors itt minden!

A nagy klaunok közül való volt, akik a legigazabb hittel hitték, hogy a

színpad csak addig „működik”, amíg ők aktívak. Szállóige lett alapmondata: hogy mi történjék az alatt a kínos szünet alatt, amíg a főhős a nagymonológját mondja, s ő kényzerszöndre van kárhoztatva. Nagyokat röhögünk Rózsashegyi Kálmán találmányán, hogy színpadrálépés előtt, a kulisszáknál vakantott néhányat, aztán elkergette a „kuttyát”, hogy mire belépett a színrre, mindenki tudta, hogy ki érkezik, és óriási ovációval köszöntötte is.

De szép idők lehetnek! Amikor minden huncutság, gazemberség békésen megfért az áhítattal, a sirással. Ebből is sokat átmentett Tömikém, ez a mediterrán Szellem! Mert elintézte azt is, hogy várjuk már a madarászti, zörgő kalitkával az utcáról belépni, hogy miközben megcsalott Ferdinándként örjöntem a hatalmas ferde színpadon, bizony a sülyeszítő síkátoraiban, a színpad alatt fújta, nyüzögve, jól hallhatóan közeledett Miller muzsikusz; és a menedékhely drága öreg Lukájának övében, tarisznyájában, háztizsáknyi zsebeiben annyi kacat bűjt meg, hogy Ottó hiába szedegetett el tőle szórakozottan hatalmas

kulcsokat, lakatokat, kanalakokat, csajkákat, láncokat a főpróbák előtt, közben a megbeszélések alatt, másnap már megint jó kéttucat csőrömpölt elő minden lépésénél. Ejjeli menedékhely! Van egy közös tartózkodásunk, Gorkijnak! Tömikém a szünetekkel nem nagyon tudott mit kezdeni, hogy más ágál, ő meg csak hallgassa vagy nézze, ez rengeteg energiájába kerülhetett. Ilyenkor inkább elbűjt, eloldalgott. Vagy felmászott a menedékhely kemencéjének tetejére, s miatt mi az ágyak között öltük egymást, szundított egyet. A próbák alatt mindig el is aludt. S mikor Vaszka Pepelként — reszketve a dühtől, felugrottam a kemencére, és szerepem szerint vadul rángatni kezdtem volna, két cipőgomb nézett rám, olyan jószágosan, hogy csak elkaptam a praclját, ő meg hátbavágódosott és elnapoltuk a rángatást. Aztán ez valahogy így maradt. Ezt a nyúl farknyi összeröffenést sose próbáltuk ki rendszeren, sose játszottuk el igazán. Sokszor tündöböm, de nem tudom kitől megkérdezni, hogy most már ezzel a kis kemencejelelennel vajon mi lesz, Tömikém?

Egy kép a Tizenkét dühös ember emlékezetes előadásából: Sinkovits Imre, Uray Tivadar, Inke László, Básti Lajos, Pécsi Sándor, Balázs Samu és Horváth Jenő (Fotó: MTI)

